

Trvání a čas (předsudky)

Mluvíme-li o „trvání“, máme na mysli něco, co trvá; o čase však obvykle neříkáme, že trvá, neboť máme za to, že ubíhá, běží, utíká, letí, apod. Nemyslíme přitom na to, že není tak docela jasné, co to vlastně utíká atd.; to, co tak běží a utíká, musí přece při tom běhu nějak zůstat tím běžícím, musí tedy nějak „trvat“. Nedovedeme si představit, jak by čas mohl být pouze tím běžícím a utíkáním, a že by tím dokonce mohl být, i kdyby zrovna nic neběželo a neutíkalo. Kdybychom na tom takto chtěli trvat, došli bychom ovšem k podivnému závěru: to, co by v tom „běhu času“ bylo tím běžícím etc., by byl čas sám, a ten čas by proto musel mít povahu něčeho trvalého, tedy vlastně se neproměňujícího, neboť po celou dobu toho běžení a utíkání by to přece musel být ten čas, který v tom běhu zůstává tímž časem, jakým byl kdysi dávno v minulosti a jakým bude někdy v budoucnosti. Nakonec bychom došli k tomu, že to, co v běhu času trvá, je sám čas – a ten přece neběží, protože musí být po celou dobu tímž časem. Takový paradox se však netýká jen času, ale všeho, co se mění a pohybuje, tedy např. také všeho toho, co se vyvíjí, ba i toho, co vůbec žije, apod. To, co se vyvíjí, se nevyvíjí – jak to kdysi vyostřeně formuloval Rádl. A to, co žije (nebo *kdo* žije), vlastně nežije, protože život je změna, zatímco ten, *kdo* žije, přece po celou dobu svého života trvá jako týž. Zdá se tedy, že s trváním něčeho, co se mění a pohybuje, máme vážné potíže, zejména ve vztahu k času. Jakousi „intuicí“ (či spíše pseudo-intuicí, protože je zjevně mylná) jsme vedeni k tomu, abychom s jakousi samozřejmostí předpokládali, že pro každý pohyb a pro každou změnu platí to, co známe ze svých zkušeností s místním pohybem: pohybovat se může jen *něco*, a toto *něco* musí po celou dobu pohybu zůstat tímž. A zůstat tímž pro nás znamená zůstat beze změny, tj. nepodílet se na tom pohybu svým vlastním proměňováním, ale zůstat pro takovou změnu jen jakýmsi podkladem, základem, substrátem. Tak vypadá naše základní intuice; a proto bylo tak velkým a vysloveně nestravitelným překvapením, když se teoretická fyzika nedávné doby musela smířit s tím, že pokud se světlo chová (za určitých okolností) jako vlnění, jde o vlnění samostatné a bez substrátu. Nevlní se tu „něco“, ale světlo je samo tím vlněním. Tím se ovšem otvírá cesta k novému, odlišnému chápání přinejmenším některých druhů pohybu: nemusí tedy být každý pohyb pohybem *něčeho*, co se samo nehýbe, nýbrž pohyb může být samostatnou skutečností, která nevyžaduje nezbytně nějaký substrát, tedy žádnou „substanci“, co, co by bylo možno označit a identifikovat jako *nositele* pohybu. Mohli bychom tedy připustit, že také čas je něčím podobným, tedy že „utíká“, aniž bychom směli předpokládat, že uprostřed toho útěku (či utíkání) zůstává něco pevného, co bychom mohli označit za „čas sám“, tj. ten čas, který zůstává tímž časem i při tom utíkání a jemu navzdory.

(Písek, 080517-2.)